

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

Скулиш Ю.І.

*кандидат економічних наук, доцент,
Університет економіки та права «КРОК»*

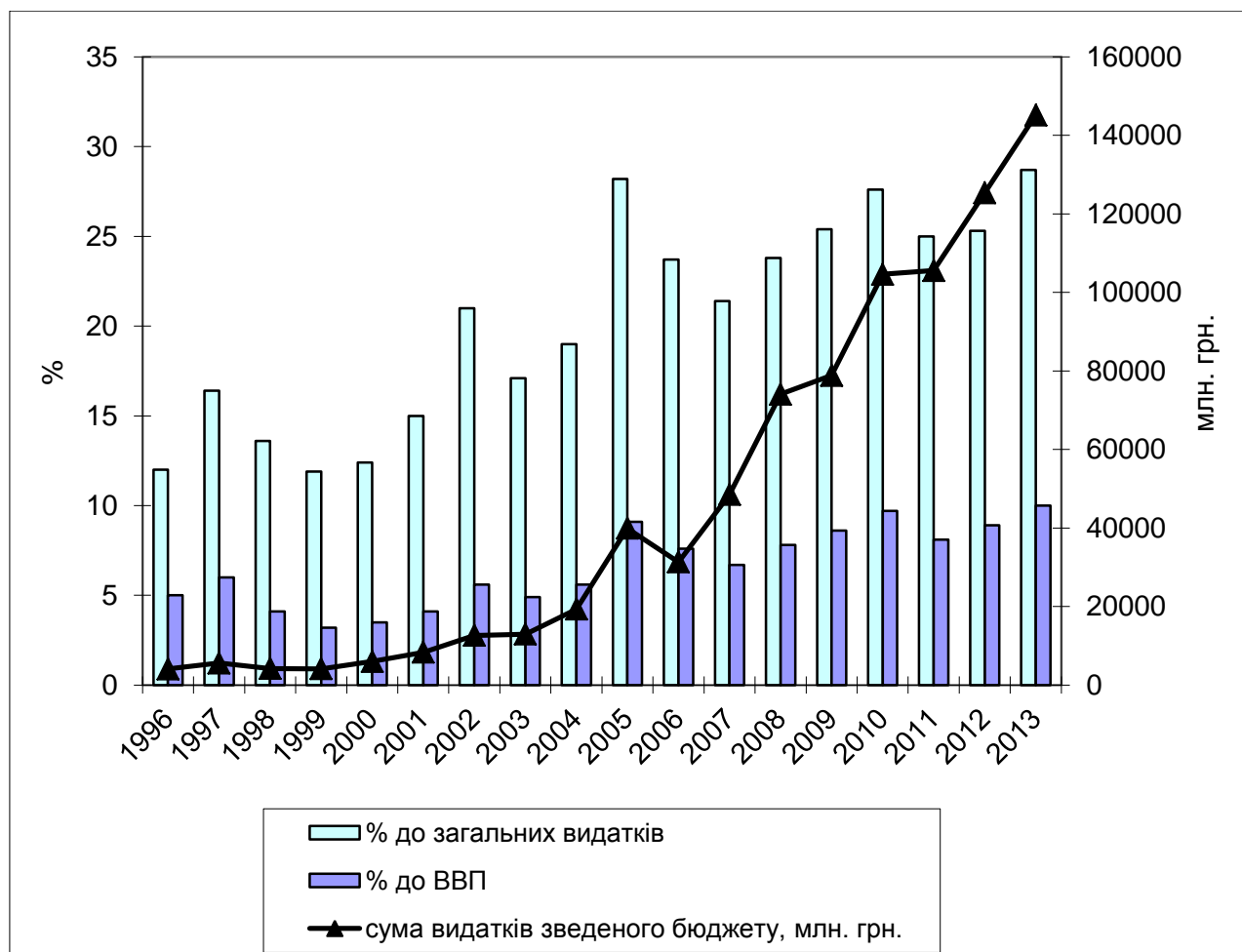
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИДАТКІВ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА РЕФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

Метою соціально-економічних трансформацій, що відбуваються в Україні, є формування соціально орієнтованої ринкової економіки, спрямованої на забезпечення гідних умов життя та добробуту громадян. Питання розвитку соціальної сфери, проблеми розподілу доходів та підвищення рівня життя населення, забезпечення соціального захисту населення, виробництва й надання суспільних благ і послуг, інші соціальні аспекти ринкового господарства завжди перебували у колі наукових інтересів представників економічної науки. Зокрема, різні аспекти реформування системи соціального захисту та соціального забезпечення в Україні досліджувались у працях відомих вітчизняних науковців: А. Гальчинського, В. Геєця, Г. Герасименко, М. Долішнього, М. Карліна, В. Куценко, Е. Лібанової, І. Лукінова, В. Мандибури, О. Макарової, В. Новікова, В. Онікієнка, І. Петрової, С. Полякової, А. Ревенка, У. Садової, Л. Черенько та багатьох інших. Однак, незважаючи на неодноразові спроби реформування соціальної сфери, вона й досі зберігає риси радянської системи, характеризується надмірною розгалуженістю та комплексністю, недостатнім поширенням адресних підходів до надання цільової соціальної допомоги.

Разом з тим, впровадження нових видів соціальних виплат, пільг та послуг, високий рівень охоплення населення та значна кількість напрямів державної соціальної підтримки призводять до необхідності постійного нарощування обсягів соціальних видатків. В результаті, фінансування системи соціального захисту та соціального забезпечення населення залишається в Україні однією з найвагоміших статей державних витрат – на відповідні цілі

спрямовується більше, ніж чверть сукупних видатків зведеного бюджету. Так, протягом 1996–2013 рр. щорічний розмір бюджетних видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення населення зріс з 4,1 до 145 млн. грн, при цьому щорічні темпи зростання цієї статті видатків істотно випереджали не лише темпи зростання сукупної видаткової частини зведеного бюджету, а й темпи зростання валового внутрішнього продукту країни. Історичний максимум соціальної спрямованості бюджетної політики було зафіксовано в 2005 році, коли соціальний розвиток було проголошено одним із політичних пріоритетів держави, в результаті чого частка бюджетних видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення зросла до 28% сукупних видатків зведеного бюджету (рис. 1). Однак, як свідчать попередні дані, в 2013 р. мало місце нове «рекордне» значення видатків соціального захисту, за якого частка відповідної статті видатків сягнула 10% ВВП. [1, с. 130]. Невідповідне макроекономічним реаліям нарощування соціальних видатків, що зумовлювалось підвищенням розміру соціальних стандартів в умовах стагнації економіки та зменшення надходжень до Державного бюджету, закономірно призвело до зростання бюджетного дефіциту, необхідності залучення запозичень та відволікання коштів іншого спрямування.

Водночас ефективність соціальних програм залишається досить низькою, їх надмірна розгалуженість та надвисока рівень охоплення різних контингентів споживачів призводять до відсутності концентрації державних ресурсів за найбільш пріоритетними напрямками соціальної допомоги, непоодиноких випадків дублювання функцій та розпорошування коштів. З іншого боку, постійний брак бюджетних ресурсів визначає поширене недофінансування більшості соціальних установ та мізерний рівень кінцевої допомоги, що надходить до одержувачів соціальних виплат, не забезпечуючи їх захисту від ризиків бідності. Серед інших чинників, що знижують ефективність видатків на соціальний захист населення, – відсутність політичної волі до реалізації реформ, недосконалість чинних механізмів фінансового забезпечення бюджетних видатків, недостатня управлінська спроможність та прозорість органів державного управління [2, с. 185].

Рис. 1. Державні видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення населення в Україні, 1996-2013 рр.*

Джерело: складено за даними [1]

* за 2013 рік – дані попередні.

Більшість вітчизняних науковців погоджуються, що основною вадою сучасної соціальної політики в Україні є її спрямування на підтримку доходів населення, переважно у вигляді соціальних трансфертів, без надання належної уваги поліпшенню якості життя, зокрема через забезпечення рівної доступності соціальних послуг та їх належної якості. Вибір за пріоритет соціальної політики підтримку найбільш вразливих, незабезпечених, соціально вразливих, непрацездатних груп населення є вочевидь виправданим з морального погляду та відповідає завданням соціальної держави. Проте на практиці це призводить до формування утриманських настроїв у значній частині суспільства, що гальмують розвиток економічної активності та не сприяють підвищенню конкурентоспроможності населення на ринку праці. Більше того, в умовах фактичної відсутності національної стратегії в галузі соціальної політики та її підпорядкованості соціально-політичним

цілям, відбувається зниження ефективності соціальної політики в цілому та витрат, що спрямовуються на соціальний захист населення, зокрема.

Тому пріоритетним напрямом реформ у соціальній сфері має стати трансформація політики доходів [3, с. 18], спрямована на зміну пріоритетів переважної підтримки вразливих верств населення на соціальний захист працюючих. Така трансформація забезпечить не лише суттєве підвищення рівня життя населення, стимулювання економічної активності та зайнятості, скорочення патерналістських очікувань та утриманських настроїв в суспільстві, але й сприятиме формуванню необхідних надходжень до фондів соціального страхування та бюджетів всіх рівнів.

Важливим залишається реформування системи оплати праці, що має спрямовуватись на наближення рівня галузевої та кваліфікаційної структур оплати праці до реальних вартості та стану робочої сили, формування дієвого та гнучкого ринку праці, підвищення мобільності робочої сили. Не втрачає актуальності підтримка розвитку самозайнятості працюючого населення, сприяння становленню малого та середнього бізнесу як підґрунтя формування середнього класу. Як відзначають дослідники, реформування системи сприятиме і формуванню соціальної структури, подібної до європейських зразків, що характеризуватиметься зменшенням масштабів бідності, створенням численного середнього класу, зниженням рівня майнового розшарування, створить умови для сповільнення відпливу працездатного населення з країни, скорочення обсягів зовнішніх трудових міграцій.

Нарешті, не втрачає актуальності й потреба в подальшому скороченні та впорядкуванні системи соціальних пільг, яка наразі залишається надто складною і розгалуженою, що ускладнює контроль за наданими послугами й створює передумови для їх неповного фінансування. Більш того, дослідження доводять, що програма соціальних пільг не лише посилює розшарування населення, а й підвищує ризики бідності домогосподарств внаслідок впровадження несправедливих перерозподільних механізмів [4, с. 16]. Тому трансформація системи пільг та впровадження інших видів та форм соціального захисту населення має виходити з необхідної відповідності кожного конкретного виду соціальної допомоги причині виникнення потреби (права) щодо неї, а саме: особливим заслугам перед суспільством; підвищеному

професійному ризику; особливій соціальній уразливості певних контингентів населення через заподіяну шкоду чи життєві обставини.

Загалом розвиток бюджетного забезпечення соціальної сфери в Україні має ґрунтуватися на підвищенні ефективності соціальних видатків та якості відповідних послуг. В умовах обмеженості бюджетних ресурсів це завдання потребує впровадження нових управлінських підходів до планування соціальних видатків; вдосконалення міжбюджетних відносин; визначення ступеня участі та повноважень основних партнерів у фінансуванні та адмініструванні соціальних програм; диферсифікації системи надання соціальних послуг; завершення впровадження соціальних стандартів; впровадження системи критеріїв та індикаторів для моніторингу та оцінки досягнення визначених цілей.

Список використаних джерел:

1. Соціальний захист населення України: Статистичний збірник / Держстатслужба України. – К.: Держаналітінформ, 2014. – 130 с.
2. Герасименко Г. В. Напрями модернізації фінансового забезпечення системи соціальної підтримки населення України / Г. В. Герасименко // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 4. – С. 180-188.
3. Лібанова Е. М. Стратегічні пріоритети соціальної політики України на початку ХХІ століття / Е. М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. – 2008. – № 1. – С. 9-22.
4. Черенько Л. М. Оцінка впливу державної соціальної підтримки на нерівність та бідність населення // Демографія та соціальна економіка. – 2011. – № 2. – С. 16.